

SURİYE İÇ SAVAŞI VE ULUSLARARASI DÜZEN¹

Coşkun Topal²

ÖZ

Modern Ortadoğu, Birinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere ve Fransa'nın, Osmanlı Devleti topraklarını nüfuz bölgelerine ayırmaları ile şekillendi. II. Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu uluslararası ilişkiler sisteminde, bölge üç kez Arap-İsrail savaşlarına sahne olmuştur. Bu süreçte bölge ülkeleri, askeri darbe sonrası kurulan iktidarlar tarafından yönetildi. "Arap Baharı" olarak adlandırılan Kasım 2010 tarihinden sonra bölgede başlamış olan demokratikleşme hareketleri Ortadoğu'yu derinden etkiledi. Bu çalışmada sokak protestoları ile başlayan ve Mart 2011 Suriye'de bir iç savaşa dönüşen krize karşı uluslararası toplumun yaklaşımları ve özellikle Rusya'nın tutumu değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Birleşmiş Milletler, Rusya, Uluslararası Düzen, Arap Baharı

SYRIAN CIVIL WAR and INTERNATIONAL ORDER

ABSTRACT

The Modern Middle East has been shaped by the Western Powers, according to emerging new international system after the WWI. In the bipolar world system of international relations, there had been three Arab-Israeli wars in this geography. The countries of the region generally were directed by the governments which were established after the military coups in this process. The democratization movements which have begun in the region after November 2010 that is called the "Arab Spring" has deeply affected the Middle East. In this study it will be evaluated that the approaches of the international community and especially Russia's attitude against the crisis, which was began with street protests and turned into a civil war in Syria in March 2011.

Keywords: Syria, United Nations, Russia, International Order, Arab Spring

Makale Geliş Tarihi: 25.03.2015

Makale Kabul Tarihi: 10.05.2015

1 Stratejik Düşünce Dergisi Mayıs 2012'de yayınlanan "Rusya ve Suriye Buhranı" adlı makalenin gözden geçirilmiş halidir. www.sde.org.tr/userfiles/file/mayis2012sde_kontrol_5.pdf

2 Doç. Dr., KTÜ, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, coskuntopal@gmail.com

GİRİŞ

Soğuk Savaş dönemi dengeleri içinde Ortadoğu’da oluşan statüko, değişim rüzgârı karşısında duramadı. Bununla birlikte 2010 sonrası Arap Baharı ile başlayan süreçte Ortadoğu, bölgesel ve küresel güçlerin rol aldığı kanlı bir iktidar mücadelesine de sahne olmaktadır. Ama bu sadece ülke içi bir iktidar mücadelesi değil aynı zamanda uluslararası aktörlerin de çıkar çatışmasıdır. Son yıllarda uluslararası ilişkilerde gücünü daha çok hissettiren Türkiye, “Arap Baharı” sürecinde, baştan itibaren etkin bir politika izlemektedir. Türkiye, Suriye sorununda da çözüme yönelik girişimlerini sürdürmektedir. Bölgenin diğer önemli bir aktörü olan Rusya’nın Suriye bunalımı karşısındaki politikasının anlaşılması, Türkiye açısından da büyük önem arz etmektedir³.

1. ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE SURİYE BUHRANI

Osmanlı devleti döneminde Suriye, Lübnan, Filistin ve Ürdün topraklarını da içine alan Şam vilayeti içinde yer almaktaydı. 19. yüzyılda sanayi devrimi sonrası Avrupa’nın yeni pazarlara ihtiyacı, bölgeyi Batılılar için önemli bir uğrak yeri yaptı. Avrupalı tüccarlar, her fırsatta bölgenin kıyı şehirlerine uğrarlardı. Batı etkisi ve Batılıların gelişini kendi çıkarları ile uyumlu bulan büyük bir Hıristiyan toplumun varlığı da bu durumu kolaylaştırdı. Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti’nin parçalanması ile Batılılar tarafından oluşturulan ülkelerden birisi de Suriye’dir. Nitekim Savaş sonunda ülke 26 yıl Fransız yönetiminde kaldıktan sonra, 1946 yılında bağımsızlığını kazanmıştır. Bugün Suriye, 185 bin km² yüzölçümü ve yaklaşık 21 milyon nüfusu ile Türkiye’nin en uzun kara sınırına sahip olduğu ülkedir. Nüfusunun %74 ü Sünni Müslümanlardan oluşmaktadır. Ülkede 2 milyon dolayında Hıristiyan bir topluluk da yaşamaktadır. 2010 verilerine göre Suriye’nin Gayri Safi Milli Hasılası (GSMH) 60 milyar\$ dolayındadır. Ülkeyi Arap Sosyalist Baas Partisi yönetmektedir. Partinin liderliğini ve aynı zamanda cumhurbaşkanlığını; 1970 sonrası 30 yıl süreyle baba Hafız Esad, 2000 yılında babasının ölümünden sonra ise oğlu Beşar Esad üstlenmiştir⁴.

Arap coğrafyasında filizlenen siyasi özgürlük talebi, Kasım 2010’da Tunus’tan başlayarak Soğuk Savaş dönemi tek adam yönetimlerini derinden sarsmıştır. Nitekim daha önce Tunus ve Mısır, Libya ve Yemen’in ardından Suriye’de de halk sokağa çıkmıştır. Suriye’de ilk nümayişler 2011 Ocak ayında görülse de, Güneydeki Der’a şehrinde 15 Mart 2011’de başlayan gösteriler sonrası, ülkede şiddetin önü alınamadı. Başlangıçta Arap Baharı’nın bir devamı olarak görülen protesto gösterileri, Beşar Esad’ın istifasını ve 1963 yılından beri ülke yönetiminde bulunan Baas Partisi’nin iktidarı bırakmasını talep etmekteydi. Nisan 2011’de ülke geneline yayılan şiddet, Suriye’de bir iç savaşa yol açmıştır. Suriye Ordusu, uzun süre Der’a, Halep, Hama ve Humus gibi birçok

3 Coşkun Topal, “Ortadoğu’da değişim ve dinamikleri”, http://www.yeniasya.com.tr/yazi_detay2.asp?id=6166.

4 Coşkun Topal, “Uluslararası ilişkilerde Suriye buhranı”, http://www.yeniasya.com.tr/haber_detay2.asp?id=28444.

şehri kuşatma altında tutmaya devam ederken muhalifler ise Özgür Suriye Ordusu başta olmak üzere birçok silahlı grup altında silahlı mücadeleye yönelmiştir. Diğer yandan 2013 yılında Hizbullah, Beşar Esad'a bağlı güçlerin yanında savaşa dâhil olmuştur. BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Zeid Ra'ad Al-Hussein'in ifadesine göre iç savaş sonucu Suriye'de hayatını kaybedenlerin sayısı, Ekim 2014 itibarı ile 200 bini geçmiştir⁵.

2. BM VE SURİYE BUNALIMI

Suriye bunalımı, Kasım 2011'den itibaren uluslararası toplumun başlıca gündem maddelerinden biri belki en önemlisi olmaya devam etmektedir. Arap Birliği, 2 Kasım 2011'de Esad yönetiminden caddelerde bulunan zırhlı araçları çekmesi, göstericilere yönelik şiddeti durdurması, siyasi mahkûmları serbest bırakarak muhalefetle diyaloga geçmesi çağrısında bulunmuş ve ardından 26 Aralık 2011 de ülkeye bir gözlem heyeti görevlendirmişti. Nitekim gözlem heyetinin ülkede yaşanan insani felakete dikkat çekmesi sonucu, Arap Birliği'nin desteği ile BM Güvenlik Konseyine 31 Ocak 2011 de Suriye bunalımı konusunda bir karar tasarısı sunulmuştu. Ancak Suriye ile ilgili karar tasarısı, Güvenlik Konseyi'nde Rusya ve Çin'in vetosu ile karşılaşmıştı. Arap Birliği, BM Güvenlik Kurulu'ndan bir çözüm çıkmaması karşısında, 12 Şubat 2012'de Kahire'de toplanarak Suriye için BM-Arap Ortak Barış Gücü görevlendirilmesi ve Suriye ile diplomatik ilişkilerin sonlandırılması çağrısında bulunmuştu.

BM Güvenlik Konseyi (BMGK), Suriye buhranı ile ilgili Fas tarafından hazırlanan tasarımı 4 Şubat 2012 akşamı oyladı. Ancak Beşar Esad yönetiminin ayrılması ile sonuçlanacak karar tasarısı, 13 lehte oya karşı Rusya ve Çin'in veto etmesi ile kabul edilmedi. Böylece Arap Birliği'nin Suriye buhranı ile ilgili girişimi başarısız oldu⁶.

3. "SURİYE'NİN DOSTLARI" TOPLANTISI

ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, Suriye muhalefetine destek bağlamında yeni bir uluslararası koalisyon çağrısında bulunmuştu. Arap Birliği, Güvenlik Konseyi'nde karar tasarısının geçmemesi üzerine Suriye bunalımını BM Genel Kurulu'na taşıdı. Nitekim BM Genel Kurulu, Suriye yönetiminin yaygın ve sistematik insan hakları ihlallerini sürdürmesi nedeni ile 16 Şubat 2012 tarihli kararı kabul etti ve ezici çoğunlukla Suriye'yi kınadı. Genel Kurulda yapılan oylamada 137 ülke kararın lehinde oy kullanırken, Rusya ve Çin karşıt oy kullanmış ve Esad rejiminin yanında yer almıştır. Yine oylama sırasında, Beyaz Rusya, İran, Kuzey Kore, Küba, Venezuela, Bolivya, Ekvator, Nikaragua, Zimbabve de Rusya ve Çin ile birlikte hareket etmiştir.

⁵ <http://www.mathrubhumi.com/english/news/latest-news/un-says-over-200-000-dead-in-syria-civil-war-153236.html>.

⁶ Coşkun Topal, "Birleşmiş Milletler ve Suriye sorunu", http://www.yeniasya.com.tr/haber_detay2.asp?id=28631.

Yine Rusya'nın desteklememesine rağmen ABD ve Fransa'nın girişimi ile ve Türkiye ve Arap Birliği'nin de içinde yer aldığı bir "Suriye'nin Dostları" grubu kuruldu ve Suriye konusunda ilk uluslararası konferans, 24 Şubat 2012'de Tunus'ta gerçekleşti. Tunus'taki "Suriye'nin Dostları" toplantısında, temelde Suriye'deki insanî durum, sivillere ilaç ve gıda yardımı ulaştırılması konusu ele alındı. Rusya ve Çin'in katılmadığı toplantıya, Türkiye'nin yanısıra Birleşmiş Milletler, Arap Birliği, Avrupa Birliği, İslam Teşkilatı Örgütü, Arap Magrib Birliği ve Körfez Ülkeleri İşbirliği Konseyi'nden altmıştan fazla ülke destek verdi. Bu arada toplantıdan bir gün önce BM'nin eski Genel Sekreteri Kofi Annan, BM ve Arap Birliği'nin ortak Suriye Özel Temsilcisi olarak atandı⁷.

4.RUSYA FAKTÖRÜ

Uluslararası ilişkilerde iki kutuplu sistemin dağılması ile "Güç Dengesi" ve buna bağlı olarak güç kullanımı daha önemli hale gelmiştir. Nitekim bölgede, uluslararası sistemin aktörleri güçleri nispetinde bir nüfuz mücadelesine girmişlerdir. Günümüzde ülkelerin uluslararası ilişkilerdeki ağırlığı, sahip oldukları askeri potansiyel ile de yakından ilgilidir. Dolayısıyla bölgedeki nüfuz mücadelesinde askeri ve stratejik güç önem taşımaktadır. Bu alanda ABD ile eşit olmasa da Rusya hala konvansiyonel gücünü ve caydırıcılığını korumaktadır. 1990 sonrası her yıl düzenli olarak yayınlanan ve ülkelerin silahlanma oranları hakkında dünya ölçeğinde bir mukayese imkânı sunan GMI (Global Askerileşme Endeksi)'ye göre Rusya; İsrail, Singapur ve Suriye'den sonra dördüncü sırada yer almaktadır. Tabii burada şunu da hatırlatmakta yarar var: Endeks hazırlanırken askeri harcamaların Gayrı Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYH) ya, sağlık harcamalarına, nüfusa vb. oranları göz önünde bulundurulmuştur. ABD 663 milyar dolarlık askeri bütçesi ile dünyadaki askeri harcamaların %43 ünü gerçekleştirmektedir. ABD, dünyada hala en yüksek miktarda askeri harcamalarda bulunan ülke olmasına rağmen, bu endekste ancak otuzuncu sırada yer almaktadır. Büyük borç batağında bulunan Yunanistan askeri harcama endeksinde Türkiye'den 18 basamak yukarıda ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile birlikte ilk on içinde yer almaktadır⁸.

Suriye buhranının BM Güvenlik Konseyi gündemine alınması karşısında Rusya Devlet Başkanı Medvedev, krizin çözümünün Suriyelilere bırakılmasını, dış müdahalelere karşı olduklarını dile getirmiş, dönemin Rusya Başbakanı Vladimir Putin ise Suriye halkının kendi kaderini kendisinin tayin etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Yine Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov, BM Güvenlik Konseyindeki oylama sonrası Şam'a giderek Esad'la görüşmüş. Rusya'nın Suriye buhranı ile ilgili barışçı bir çözüm istediğini ve çözümün de dışarıdan müdahale ile değil Suriyelilerin kendileri tarafından bulunabileceğini beyan etmiştir.

7 Coşkun Topal, "Suriye sorununda son durum", http://www.yeniasya.com.tr/yazi_detay2.asp?id=5599.

8 <http://www.bicc.de>.

Rusya ve Çin ikilisinin BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulunda “müdahale” seçeneğini dışlaması ve karar tasarılarını veto etmesi, ülkedeki şiddetin her geçen gün artarak devam etmesine yol açmıştır. Çünkü Rusya ve Çin’in Güvenlik Konseyi’ndeki tutumu, Esad yönetimine destek olarak algılanmıştır. Nitekim Rusya ve Çin’in desteğini sürdürmesi, Suriye yönetimini, muhalefeti “güç” kullanarak bastırma yönünde cesaretlendirmiştir. Özellikle Şam ve Halep şehirlerinin ortasında stratejik konumu ve bir milyonun üstünde nüfusu ile Suriye’nin üçüncü büyük şehri olan ve muhalefetin en önemli kalesi haline gelen Humus’ta çatışmaların şiddeti ve bilançosu ağır olmuştur. Fransa, henüz karar tasarısı BM Güvenlik Konseyi’nde oylanmadan önce tasarının kabul edilmemesi durumunda, Rusya’nın tarih önünde ağır bir sorumluluk taşıyacağı uyarısını yapmıştı. Batı kamuoylarında Rusya ve Çin’in Suriye politikasına yönelik olumsuz tepki devam etmektedir. Hatta Suriye’de bundan sonra olacak kandan, Beşşar Esad kadar Rusya ve Çin’i sorumlu tutan bir kanaat de ortaya çıkmıştır⁹.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Arap Birliği ve Batı’nın, Suriye buhranında “insanî müdahale” gerekçesi karşısında, Rusya ve Çin “Egemen devletlerin iç işlerine müdahale etmeme” ilkesinden yola çıkarak BM Güvenlik Konseyinde Suriye ilgili karar tasarısını veto etmişlerdi. Rusya ve Çin temelde kendi menfaatleri açısından soruna yaklaşmaktadır. Rusya’nın Suriye’de, stratejik, askeri ve dolayısıyla ekonomik çıkarları mevcuttur. Çin ise, Ortadoğu ve özelden İran üzerinde yoğunlaşacak bir istikrarsızlaştırma sürecinden büyük zarar göreceğini bilmektedir. Sonuçta Suriye’ye yönelik bir dış müdahale, Çin’in büyük gereksinim duyduğu Ortadoğu petrolünün arzını da etkileyecektir. Rusya’nın bölgeye yönelik politikası, soğuk savaş sonrası dönemde bölgede yaşanan nüfuz mücadelesinin bir tezahürü biçiminde değerlendirilebilir. Rusya’nın tutumunda ne kadar ısrar edeceğini ise Suriye’deki olayların bundan sonraki gelişme seyri belirleyecektir.

KAYNAKÇA

Topal, C., “Ortadoğu’da değişim ve dinamikleri”, http://www.yeniasya.com.tr/yazi_detay2.asp?id=6166.

“Uluslararası ilişkilerde Suriye buhranı”, http://www.yeniasya.com.tr/haber_detay2.asp?id=28444.

“Birleşmiş Milletler ve Suriye sorunu”, http://www.yeniasya.com.tr/haber_detay2.asp?id=28631.

“Suriye sorununda son durum”, http://www.yeniasya.com.tr/yazi_detay2.asp?id=5599.

9 Coşkun Topal, “Suriye sorununda Türkiye inisiyatifi”, http://www.yeniasya.com.tr/yazi_detay2.asp?id=5311.

“Suriye sorununda Türkiye inisiyatifi”,
http://www.yeniasya.com.tr/yazi_detay2.asp?id=5311.

<http://www.mathrubhumi.com/english/news/latest-news/un-says-over-200-000-dead-in-syria-civil-war-153236.html>.

<http://www.bicc.de>.